Gäsene härad.

Gäsene härad omgives av följande härader norrifrån, medsols räknat: Laske, Vilske, Frökind, Ås, Veden och Kulling. Enligt ett tillägg till ÄVgL utgjorde Gäsene härad jämte Vedens och Bollebygds härader sammanlagt en tredjedel av Lungs bo. Av lagens föreskrift om bötesfördelningen att döma skulle folkmängden i Gäsene ha utgjort ungefär 4½ % av hela landskapets. En enda runsten motsvarar alltså icke tillnärmelsevis denna siffra. Detta är anmärkningsvärt, då fornminnena i övrigt inom vissa trakter, särskilt de östliga, äro talrika. Socknarnas antal är 22.

Områdets enda runsten står i Hovs sn i häradets mitt, förmodligen på ursprunglig plats. Inskriften är oskadad. Den är känd sedan slutet av 1600-talet men finns icke avbildad *Bautil* (1750). Däremot är den registrerad av J. G. Liljegren (*Runurkunder*, 1833) och av K. Torin.

157. Hovs sn, Fröstorp, Storegården.

Pl. 127, 128.

Litteratur: L 1397, T 61. Påskrift på en bläckteckning i ett prosten L. N. Rydeman tillhörigt ex. av O. Verelius, Hervarar Saga (1672); Joh. Rudbeck, Iter in Scandinaviam (diss. Ups. 1675), kap. 5 § 2, J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 99; C. G. G. Hilfeling, Resor 1791 (KB F m 57: 1, red. av P. Tham), s. 50 f.; P. Tham, Archeologiska Anvisningar, bl. 13 (ATA); P. E. Lindskog, En korrt beskrifning om Skara stift 5 (1816), s. 388; N. G. Djurklou, Antiqvitetsintendentens berättelse 1869, s. 302 (ATA).

Äldre avbildningar: Bläckteckning (i Verelius a.a.; en i ATA förvarad bläckteckning med påskrift »Ex Scedulis Rev. Episcopi A. O. Rhyzelii ... d. 27 Aug. 1829» synes vara kopia av denna); Tham, bläckteckning (i Hilfeling a.a., s. 51, i kopia återgiven av J. G. Liljegren i Fullständig Bautil, ATA); Djurklou, bläckteckning (i a.a.); O. Erlandsson, träsnitt (i T 61).

Runstenen står rest c:a 2 km. VNV om Hovs kyrka, 150 m. VSV om Fröstorp, på en stenbacke c:a 200 m. NV om landsvägen. Den står intill och är vänd mot den gamla byvägen, av vilken spår synas inom ett gravfält med en skeppssättning och flera resta stenar. Ristningsytan vetter åt SV. Skeppssättningen ligger 12 m. VNV om stenen. Stenens plats är densamma i alla tillgängliga källor. Teckningen i Verelius' *Hervarar Saga* bär påskriften: »På Håfz hed, wid gården Murum i Skölfwenes församling står en Runasten». C. G. G. Hilfeling: »Fröstorp och Murum: Stinnekullen; Jordkumlar Samt Bautastenar. Emot Söder på stinnekullen står en Runsten ... på Murums utmark ... Skriften mot Söder vid en liten väg.» P. Tham: »Vid Fröstorp Runsten». P. E. Lindskog: »Wid Frälsehemmanet St. Fröstorp i Håf ett litet stycke från landsvägen åt Stenunga står en Runsten». N. G. Djurklou: »På Fröstorp Storegårds egor». Förmodligen står runstenen på ursprunglig plats.

Rödaktig granit. Höjd 1,70 m., bredd 1 m. Ristningsytan är synnerligen slät och jämn.

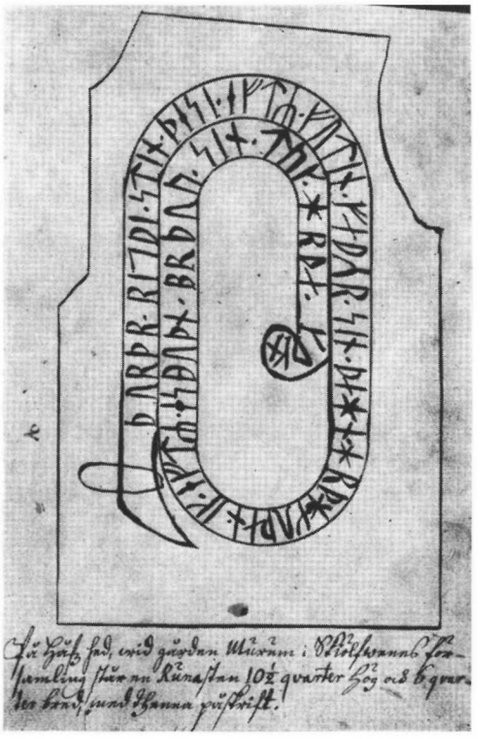

Fig. 260. Vg 157. Hovs sn, Fröstorp. Storegården. Efter teckning i ett privatägt exemplar av Verelius, Hervarar Saga.

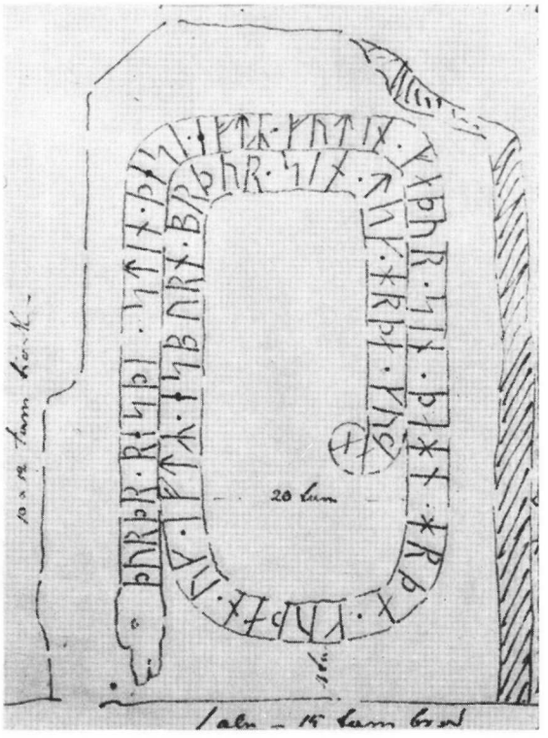

Fig. 261. Vg 157. Hovs sn, Fröstorp, Storegården. Efter teckning av Tham.

Inskrift:

þurþr · risþi · stin · þesi · eftʀ · futin · faþur · sin · þahn · hrþa · kuþan · uk · eftʀ · esburn · brþur · sin · trk · hrþa · kþan ·

Þorðr resti sten þennsi æftiʀ Fundin, faður sinn, þegn harða goðan, ok æftiʀ Æsbiorn, broður sinn, dræng harða goðan.

»Tord reste denna sten efter Funnen, sin fader, en mycket god tägn, och efter Esbjörn, sin broder, en mycket dugande ung man.»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. Alla runtecken synas säkra. 7 **i** och 13 **i** äro ej stungna. 16 **e**, 19 **e**, 51 **e** och 55 **e** ha däremot säkra, djupa punkter. 23–27 **futin** äro säkra. Bst till 35 **n** är svag. 49 **u** har svagt huggen men säker bst. 41 **r** och 70 **r** ha egendomlig form. 77 **þ** har ovanligt kantig bst; runan kan måhända vara binderuna för **uþ**.

Hilfeling: 7 **e**, 51 **i**, 70 **s**, 77 **uþ**. — Liljegren efter Peringskiöld, *Monumenta*: 7 **e**, 51 **i**, 55 **a**, 69–70 **iu**, 77–79 **uþan**. — Djurklou: 19 **i**, 51 **i**. — Torin: 49 **i**, 77–79 **uþn**. Hos alla utom Liljegren saknas sk efter 79 **n**.

Fundinn, ursprungligen tillnamn 'den funne, hittebarnet', har begagnats över hela det fornnordiska området. Det finns ytterligare ett, om än något osäkert, västgötskt exempel på namnet i Vg 180; det återfinnes på två uppländska runstenar, U 1146, 1176, samt DR 29. *Æsbiorn* och *Þorðr* äro synnerligen vanliga både i svenska och danska runinskrifter och begagnades flitigt under hela medeltiden.

Ås härad.

Ås härad omgives av följande härader: i N Gäsene och Frökind, i Ö Redväg, i S Mark och Kind, i V Veden. Häradet bildar tillsammans med Redväg det västgötska höglandets centralparti. Bebyggelsen har sedan gammalt knutit an till floddalarna — för Ås härads vidkommande Viskans vattensystem — och här finner man alltså företrädesvis fornlämningarna. På 6 av häradets 16 socknar fördela sig de 12 runstenarna sålunda: Fänneslunda 1, Hällstad 2, Härna 1, Möne 1, Rångedala 2, Södra Ving 5.

Under medeltiden utgjorde Ås härads folkmängd, enligt stadgan om bötesfördelningen i ÄVgL, c:a 4 % av hela landskapets. I förhållande till denna siffra är antalet bevarade runinskrifter tämligen stort. Av dessa äro 2 anbragta på gravhällar (Vg 163, 165), samt 9 eller kanske 10 på resta stenar (Vg 158–162, 164, 166, 168, 169, ev. 167).

Flera av stenarna ha stått i nära anslutning till den gamla vägförbindelsen mellan handels- och bebyggelsecentra i trakten kring nuvarande Borås och Ulricehamn. Man har anledning förmoda, att åtminstone 2 av stenarna, Vg 161 och 169, fortfarande stå på ursprunglig plats. För ännu en, Vg 168, kan den äldsta kända platsen på »Kungshögen» mycket väl vara den ursprungliga. Även gravstenarna Vg 165 och 167 hade sannolikt ursprungligen liksom nu sin plats vid Södra Vings kyrka. Däremot har man inga eller mycket osäkra hållpunkter för de övriga 7 stenarnas ursprungliga placering.

Av de 12 stenarna äro 9 fullständiga (Vg 158, 160–162, 164, 165, 167–169), ehuru några ytskadade. Av 3 (Vg 159, 163, 166) äro endast större eller mindre fragment bevarade.

Gravstenen Vg 165 bär en parallelltext med latinska bokstäver till runinskriften. Inskriften på en annan sten, Vg 167, är ristad med förvanskade runtecken och är icke språkligt tydbar.

Från slutet av 1600-talet är en odaterad teckning av gravstenen Vg 165, som alltså utgör den tidigast kända runinskriften inom häradet. För O. Celsius var vid början av 1700-talet ännu en sten, Vg 161, känd. Ingen av dessa finns avbildad i *Bautil* (1750). Från slutet av 1700-talet finnas ytterligare 2 stenar antecknade, Vg 158 och 168. 1812 påträffades Vg 169. Av de nämnda finnas alla utom Vg 168 registrerade i J. G. Liljegrens *Runurkunder* (1833). 1865 lämnar C. J. Ljungström den första uppgiften om Vg 159 och Vg 166, medan upptäckten av Vg 167 är resultatet av N. G. Djurklous besök 1869. Samtliga dessa 8 inskrifter äro behandlade av K. Torin. 4 inskrifter (Vg 160, 162–164) ha kommit fram först under 1900-talet.

158. Fänneslunda sn, kyrkan. Nu vid Fänneslunda.

Pl. 129.

Litteratur: L 1398, T 113. [L.] Frigell 1792(?) på bläckteckning i Diverse Antiqvariska Anteckningar af P. Tham (tillh. kapt. E. Malmberg, Ulriksdal); Petr. Roth, Beskrivning över Ving i Ås härad $^{26}/_{7}$ 1784 (avskr. i Sundholmska saml. nr 92, s. 99 f., Stifts- och Landsbibl., Skara); Uppteckning, undertecknad »Biörners uttålkning» (Brocman?) i Fullständig Bautil (ATA); P. E. Lindskog, En korrt beskrifning om Skara stift 5 (1816), s. 350; C. J. Ljungström, Åhs och Wedens härader (1865), s. 60 f.; N. G. Djurklou, Antiqvitetsintendentens berättelse 1869, s. 250 (ATA); Fornminnesinventering 1937 (ATA); Handlingar 1943–48 i ATA; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), s. 153.

Äldre avbildningar: Frigell, bläckteckning 1792(?), jfr ovan; Ljungström a.a. (efter teckning av A. G. Ljungström); Djurklou, bläckteckning (i a.a.); S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 113).